

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

МАМАТОВА Зульфія Раїсівна
ОРЛЕНКО Ірина Миколаївна

**Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної
роботи з навчальної дисципліни**

«ОСНОВИ РАННЬОГО ВТРУЧАННЯ»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
здобуття освіти спеціальності А 6 Спеціальна освіта (Логопедія)

Рекомендовано до друку вченою радою Державного закладу «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського». Протокол №15 від 25 червня 2026 року.

Рецензенти:

–Прохоренко Л. І. – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

–Соколова Г.Б. – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту та спеціальної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Маматова З. Р., Орленко І. М. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Основи раннього втручання» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня здобуття вищої освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта (Логопедія). Одеса : Університет Ушинського, 2026. 37 с.

Методичні рекомендації розроблено відповідно до освітньо-професійної програми «Спеціальна освіта (Логопедія)» першого (бакалаврського) рівня спеціальності А6 Спеціальна освіта (Логопедія) спеціалізації А6.01 Логопедія та робочої програми з навчальної дисципліни «Основи раннього втручання» з метою посиленої ефективності підготовки майбутніх фахівців-логопедів. Подано анотацію дисципліни, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, рекомендовану літературу, рекомендовані джерела літератури, вимоги до результатів навчання, а також перелік знань, умінь і компетентностей, що формуються у процесі вивчення дисципліни. Наведено перелік питань для підсумкового контролю. Методичні рекомендації спрямовані на організацію аудиторної та самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	4
Анотація навчальної дисципліни.....	5
Плани практичних занять.....	8
Теми для наукових (творчих) робіт.....	30
Критерії оцінювання.....	33
Рекомендована література.....	37

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Раннє втручання є сучасною міждисциплінарною системою підтримки дітей раннього віку з порушеннями розвитку або ризиком їх виникнення та їхніх сімей, що ґрунтується на принципах доказової практики, сімейно-центрованого підходу, партнерської взаємодії з батьками та використання природних можливостей повсякденного життя дитини для її розвитку. Сучасні дослідження у галузі нейронаук, психології розвитку, логопедії, спеціальної педагогіки та реабілітації доводять, що перші роки життя є найбільш сенситивним періодом розвитку мозку, коли завдяки високій нейропластичності створюються оптимальні умови для попередження, мінімізації або компенсації порушень розвитку.

Послуга раннього втручання дає змогу забезпечити різні потреби такої вразливої групи населення, як сім'ї з дітьми із порушеннями розвитку або з ризиком виникнення порушень, зокрема запобігати їх інвалідизації й інституалізації та покращувати якість життя цих сімей.

У 2023 році на виконання плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 № 372). Міністерство освіти і науки України внесло зміни до деяких стандартів вищої освіти – включило у них компетентності, необхідні для надання послуги раннього втручання (наказ від 29.12.2023 р. №1583).

Навчальна дисципліна «Основи раннього втручання» спрямована на формування у майбутніх логопедів системи теоретичних знань та практичних компетентностей щодо раннього виявлення порушень мовленнєвого, комунікативного, когнітивного та психомоторного розвитку дітей від народження до чотирьох років, організації міждисциплінарної взаємодії та надання сімейно-центрованої допомоги відповідно до сучасних міжнародних стандартів раннього втручання.

Для майбутніх логопедів дисципліна має особливе професійне значення, оскільки забезпечує оволодіння компетентностями щодо раннього виявлення ризиків мовленнєвого розвитку, оцінювання комунікативних можливостей дитини, консультування батьків з питань стимуляції мовлення та комунікації, організації розвивального мовленнєвого середовища, а також реалізації логопедичної підтримки у складі трансдисциплінарної команди раннього втручання. У процесі навчання здобувачі ознайомлюються з міжнародними та національними підходами до організації послуги раннього втручання, сучасними технологіями підтримки сімей та механізмами міжвідомчої взаємодії в інтересах дитини та її родини.

Освітній процес передбачає поєднання лекційних, практичних та

самостійних форм роботи, аналіз професійних кейсів, моделювання ситуацій взаємодії з сім'єю, розроблення індивідуальних програм підтримки, виконання дослідницьких і практикоорієнтованих завдань. Вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти професійної готовності до здійснення ранньої логопедичної допомоги, впровадження доказових практик та забезпечення ефективної підтримки дітей раннього віку і їхніх сімей в умовах сучасної системи спеціальної та інклюзивної освіти.

Мета вивчення дисципліни «Основи раннього втручання»: є формування у здобувачів вищої освіти розуміння теоретико-методичних основ організації та надання послуги раннього втручання, оволодіння ефективними методами та прийомами роботи з дітьми раннього віку з особливими потребами враховуючи вікові й типологічні відмінності та їх батьками.

Дозвіл на використання ІІІ: здобувачам вищої освіти дозволено використання генеративних інструментів штучного інтелекту (ІІІ) для виконання письмових робіт, наукових досліджень та інших завдань. Однак робота повинна містити оригінальні висновки, аналіз та критичне осмислення.

Можливість перезарахування результатів навчання, отриманих у неформальній освіті. Мета: Ця можливість надається для сприяння індивідуальним освітнім траєкторіям, визнання попереднього досвіду та досягнень здобувачів, а також для оптимізації їхнього навчального навантаження.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- сутність, принципи та завдання раннього втручання;
- нормативно-правові засади організації послуг раннього втручання в Україні та міжнародний досвід;
- особливості розвитку дітей раннього віку (від народження до 4 років);
- чинники ризику та ознаки порушень розвитку у дітей раннього віку;
- основні підходи до оцінювання розвитку дитини та потреб сім'ї;
- функції та особливості роботи міждисциплінарної команди;
- методи підтримки дитини та сім'ї в природному середовищі;
- етичні принципи професійної діяльності фахівця раннього втручання.

вміти:

- виявляти дітей груп ризику та дітей із порушеннями розвитку;
- здійснювати первинне спостереження та оцінювання розвитку дитини;
- аналізувати потреби дитини та її сім'ї;
- брати участь у розробленні індивідуального плану раннього втручання;
- застосовувати сімейно-центровані підходи у професійній діяльності;
- взаємодіяти з батьками та іншими членами сім'ї з метою підтримки розвитку дитини;

- працювати в міждисциплінарній команді;
- добирати та використовувати методи і засоби підтримки розвитку дитини відповідно до її потреб;
- здійснювати моніторинг ефективності заходів раннього втручання;
- дотримуватися професійної етики та принципів інклюзивної практики.

Здобувачі, які використовують ШІ для допомоги у виконанні завдань, зобов'язані:

- у передмові зазначити факт використання ШІ у роботі;
- пояснити як саме ШІ допоміг у створенні тексту (генерація ідей, перевірка фактів, формулювання висновків);
- пояснити, які частини тексту були створені за допомогою ШІ і в яких аспектах вносено власні корективи.

Процедура визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті. Перезарахуванню підлягають лише ті результати навчання (знання, вміння), які відповідають програмним результатам навчання або змісту навчальних тем дисципліни «Основи раннього втручання».

Опановуючи зміст навчальної дисципліни здобувач повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності:

- сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;
- бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;
- ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;
- сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

Нормативно-правова основа курсу:

Теоретичні засади раннього втручання в Україні базуються на:

- Конвенції ООН про права дитини;
- Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю;
- Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про соціальні послуги»;
- Розпорядженні КМУ від 26.05.2021 № 517-р «Про схвалення Концепції створення та розвитку системи раннього втручання»;
- Розпорядженні КМУ від 15.09.2021 № 1117-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення та розвитку системи раннього втручання до 2026 року».

ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. ФІЛОСОФІЯ, ПРИНЦИПИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ ТА ДОКАЗОВІ ПРАКТИКИ

Теоретичний блок (теми лекції)

Тема 1. Філософські аспекти основ раннього втручання.

Роль курсу «Основи раннього втручання» в системі підготовки фахівців зі спеціальної освіти. Раннє втручання ґрунтується на гуманістичній, біопсихосоціальной та інклюзивній парадигмах, відповідно до яких кожна дитина має право на розвиток, участь у житті громади та отримання своєчасної підтримки незалежно від стану здоров'я. Філософія раннього втручання передбачає орієнтацію не на дефіцити дитини, а на її потенціал, ресурси сім'ї та створення умов для максимальної соціальної виключності.

Провідна роль у розвитку дитини та зміцненні компетентності та впевненості батьків у собі відіграють мережі соціальної підтримки, які формують сім'я та громада. Нова парадигма розвитку компетенцій батьків ґрунтувалася на так званих моделях партнерства, заохочення і посилення, що базувалися на сильних сторонах і ресурсів батьків

Тема 2. Раннє втручання: визначення та основні принципи.

Раннє втручання – це міждисциплінарна послуга для дітей від народження до 4 років із порушеннями розвитку або ризиком їх виникнення, яка поєднує медичну, психологічну, педагогічну та соціальну підтримку. Основними принципами є сімейно-центрованість, міждисциплінарність, функціональний підхід, надання допомоги у природному середовищі дитини та орієнтація на її участь у повсякденному житті.

Тема 3. Доказові практики в ранньому втручанні.

Доказові практики раннього втручання базуються на результатах сучасних наукових досліджень щодо розвитку дитини раннього віку, ефективності сімейно-центрованих програм та міждисциплінарної допомоги. Використання доказових підходів забезпечує підвищення функціональної активності дитини, покращення якості життя сім'ї та запобігання вторинним порушенням розвитку.

Тема 4. Теорія нейропластичності та теорія прихильності.

Теорія нейропластичності доводить, що мозок дитини раннього віку має високу здатність до структурних і функціональних змін під впливом середовища та досвіду. Теорія прихильності підкреслює вирішальне значення емоційно безпечних

стосунків між дитиною та батьками, які є основою розвитку пізнавальної, мовленнєвої та соціальної сфер.

Практичне заняття № 1. (2 години)

Семінар-практикум : Раннє втручання: визначення та основні принципи.

Питання для обговорення:

1. Які принципи раннього втручання є визначальними для забезпечення прав дитини?
2. На яких міжнародно визнаних принципах базується послуга раннього втручання?
3. Чому раннє втручання вважається міжгалузєвою послугою?
4. Як реалізується принцип природного середовища у роботі з дитиною раннього віку?
5. Чому своєчасне виявлення труднощів розвитку є важливішим за встановлення медичного діагнозу?
6. Які ризики виникають у разі відсутності раннього втручання?
7. Чим відрізняється послуга раннього втручання від інших послуг?

Методичні вказівки. Необхідно з різних позицій розкрити поняття «раннє втручання» та схарактеризувати її ознаки. Висвітлити перші програми раннього втручання та коли вони з'явилися. Дати характеристику для яких категорій вони були призначені. Необхідно вміти обґрунтувати предметність і об'єктивність як найважливіших характеристик. Наведеними прикладами уміти пояснити основну мету, яка полягає у тому, щоб отримувати нові знання та використовувати їх у практичному освоєнні світу, для його цивілізаційного прогресуючого поступу.

Завдання для самостійної роботи:

1. Яка мета послуг раннього втручання?
2. Хто належить до цільової групи раннього втручання?
3. Цільова група послуг раннього втручання.

Рекомендована література:

Основна [3], [4].

Допоміжна [1], [5].

Практичне заняття № 2. (2 години)

Круглий стіл: Сімейно-центроване втручання.

Питання для обговорення:

1. Чому сім'я розглядається як основний ресурс розвитку дитини?

2. У чому полягає відмінність між сімейно-центрованою та дитино-центрованою моделями допомоги?

3. Якою має бути роль батьків у команді раннього втручання?

4. Які форми партнерської взаємодії з родиною є найбільш ефективними?

Методичні вказівки. Під час вивчення теми зверніть увагу на те, що сучасна система раннього втручання ґрунтується на сімейно-центрованому підході, відповідно до якого сім'я є головним середовищем розвитку дитини та активним учасником процесу надання допомоги. Фахівець не замінює батьків у догляді та навчанні дитини, а підтримує їх, допомагає розвивати необхідні компетентності та використовувати власні ресурси для забезпечення розвитку дитини.

Опрацьовуючи матеріал, проаналізуйте особливості сімейно-центрованої та дитино-центрованої моделей допомоги, визначте їхні переваги та відмінності. Особливу увагу приділіть принципам партнерства, поваги до сімейних цінностей, спільного прийняття рішень та індивідуалізації підтримки.

Для глибшого розуміння теми рекомендується розглядати конкретні практичні ситуації взаємодії фахівців із сім'ями дітей раннього віку, визначаючи ефективні способи залучення батьків до процесу раннього втручання.

При підготовці відповіді проаналізуйте значення сімейного середовища для фізичного, емоційного, мовленнєвого та соціального розвитку дитини. Зверніть увагу на те, що саме батьки проводять із дитиною найбільше часу та мають найбільший вплив на формування її навичок і поведінки.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти порівняльну таблицю «Сімейно-центрована та дитино-центрована моделі допомоги».
2. Підготувати приклади ефективної співпраці фахівця раннього втручання з батьками дитини раннього віку.
3. Розробити пам'ятку для батьків щодо їхньої ролі в процесі раннього втручання.

Рекомендована література:

Основна [2], [5], [9].

Допоміжна [1], [5].

Практичне заняття № 3. (2 години)

Вирішення практичних завдань: Рутинно-базовий підхід

Питання для обговорення:

1. Що таке щоденні рутини та чому вони є основою розвитку дитини?
2. Як побутові ситуації можуть перетворюватися на розвивальні можливості?
3. Як оцінити ефективність втручання в природному середовищі?

Методичні вказівки. Опрацьовуючи тему, зверніть увагу на те, що рутинно-базовий підхід передбачає організацію підтримки дитини в межах її звичних щоденних активностей. Основою розвитку дитини є не спеціально створені навчальні ситуації, а повсякденні рутини, які регулярно повторюються та забезпечують можливості для навчання й соціальної взаємодії.

Необхідно усвідомити, що ефективне раннє втручання відбувається в природному середовищі дитини — вдома, під час прогулянки, прийому їжі, гри, купання, одягання чи спілкування з членами сім'ї. Саме в цих ситуаціях дитина набуває життєво важливих навичок і досвіду.

Під час вивчення теми проаналізуйте, як фахівець може допомагати батькам інтегрувати розвивальні завдання у щоденні рутини та оцінювати ефективність такого втручання.

Розгляньте поняття «рутина» як послідовність звичних дій, які регулярно повторюються протягом дня. Проаналізуйте значення рутин для формування у дитини відчуття безпеки, передбачуваності та стабільності. Визначте, які навички (комунікативні, моторні, соціальні, побутові) формуються під час щоденних активностей. Під час відповіді наведіть приклади рутин: прийом їжі; одягання та роздягання; купання; прогулянки; ігрова діяльність; підготовка до сну.

Проаналізуйте, як звичайні повсякденні ситуації можуть використовуватися для розвитку дитини. Зверніть увагу на роль дорослого у створенні умов для навчання через природну взаємодію.

Наведіть приклади:

- під час годування розвиваються комунікативні навички та самостійність;
- під час одягання формуються моторні навички та розуміння інструкцій;
- під час прогулянки розширюється словниковий запас і пізнавальна активність;
- під час гри розвиваються соціальні навички, увага та мовлення.

Поясніть, чому навчання в природних ситуаціях є більш ефективним, ніж ізольовані вправи.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти перелік щоденних рутин сім'ї, у яких бере участь дитина раннього віку.
2. Визначити розвивальний потенціал кожної рутини.
3. Розробити приклади інтеграції цілей раннього втручання у побутові ситуації.
4. Проаналізувати випадок із практики та визначити способи оцінювання ефективності втручання в природному середовищі.

Рекомендована література:

Основна [2], [4].

Допоміжна [3].

Практичне заняття № 4-5. (4 години)

Вирішення практичних завдань: Теорії і моделі раннього втручання.

Питання для обговорення:

1. Які теоретичні концепції лежать в основі сучасної системи раннього втручання?
2. У чому сутність біопсихосоціальної моделі розвитку дитини?
3. Які особливості трансдисциплінарної моделі роботи команди?
4. Які наукові теорії становлять основу раннього втручання?
5. Які чинники впливають на розвиток дитини відповідно до екологічного підходу?
6. Які переваги має командна взаємодія у ранньому втручанні?

Методичні вказівки. Під час вивчення теми необхідно звернути увагу на те, що сучасна система раннього втручання базується на комплексному розумінні розвитку дитини, яке враховує біологічні, психологічні та соціальні чинники. Особливе значення мають теоретичні концепції розвитку дитини, які визначають зміст, форми та методи надання послуг.

Опрацьовуючи матеріал, проаналізуйте основні положення біопсихосоціальної моделі, екологічної теорії розвитку, теорії прив'язаності та діяльнісного підходу. Зверніть увагу на взаємозв'язок між розвитком дитини, сімейним середовищем та соціальним контекстом.

Окремо розгляньте особливості роботи міждисциплінарної та трансдисциплінарної команд, визначте їхні відмінності, переваги та сфери застосування в практиці раннього втручання.

При підготовці відповіді проаналізуйте основні наукові підходи, які вплинули на формування сучасної системи раннього втручання:

- біопсихосоціальну модель розвитку;
- екологічну теорію розвитку особистості;
- теорію прив'язаності;
- культурно-історичну теорію розвитку;
- діяльнісний підхід;
- сімейно-центровану концепцію підтримки.

Поясніть, як кожна з цих теорій допомагає зрозуміти процес розвитку дитини та організувати ефективну підтримку сім'ї. Розкрийте зміст біопсихосоціальної моделі як сучасного підходу до розуміння розвитку людини. Проаналізуйте взаємодію трьох основних складових:

- біологічної (стан здоров'я, особливості функціонування організму, спадковість);
- психологічної (емоційний розвиток, когнітивні процеси, поведінка);
- соціальної (сімейне оточення, умови виховання, соціальні взаємини).

Зверніть увагу на те, що труднощі розвитку дитини розглядаються не лише як наслідок медичних порушень, а як результат взаємодії різних чинників середовища та індивідуальних особливостей.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати схему основних теоретичних засад раннього втручання.
2. Скласти порівняльну таблицю «Мультидисциплінарна, міждисциплінарна та трансдисциплінарна моделі командної роботи».
3. Проаналізувати практичний випадок та визначити, які теоретичні концепції можуть бути використані для планування підтримки дитини та сім'ї.
4. Підготувати повідомлення на тему «Біопсихосоціальна модель як основа сучасного раннього втручання».

Рекомендована література:

Основна [3], [4], [8].

Допоміжна [4], [6].

Практичне заняття № 6. (2 години)

Діагностування: Теорія нейропластичності та теорія прихильності.

Питання для обговорення:

1. Як нейропластичність пояснює ефективність раннього втручання?
2. Як якість емоційного контакту між дитиною та батьками впливає на розвиток мозку?
3. Які наслідки можуть мати порушення прихильності? Які наслідки можуть виникати при порушенні прихильності?
4. Яке значення має емоційна взаємодія для розвитку мовлення та соціальних навичок?
5. Чому ранній вік вважається найбільш сприятливим періодом для втручання?
6. Яке значення має емоційна взаємодія для розвитку мовлення та соціальних навичок?

Методичні вказівки. Під час вивчення теми необхідно звернути увагу на те, що сучасні підходи раннього втручання значною мірою спираються на досягнення нейронауки та психології розвитку. Особливе значення мають теорія нейропластичності, яка пояснює здатність мозку змінюватися під впливом досвіду,

та теорія прихильності, яка розкриває роль емоційних взаємин між дитиною та близькими дорослими.

Опрацьовуючи тему, проаналізуйте вплив раннього досвіду на формування нейронних зв'язків, особливості розвитку мозку в перші роки життя, а також значення стабільних і безпечних стосунків між дитиною та батьками для її психічного, емоційного й соціального благополуччя. Особливу увагу приділіть взаємозв'язку між емоційною взаємодією, мовленнєвим розвитком і формуванням соціальних навичок, а також ролі раннього втручання у попередженні негативних наслідків несприятливого досвіду.

Під час підготовки відповіді розкрийте поняття нейропластичності як здатності мозку змінювати свою структуру та функції під впливом досвіду, навчання і взаємодії з навколишнім середовищем.

Зверніть увагу на такі аспекти:

- інтенсивний розвиток мозку в ранньому дитинстві;
- утворення та зміцнення нейронних зв'язків;
- вплив позитивного досвіду на розвиток мозку;
- можливість компенсації окремих порушень розвитку завдяки ранній допомозі.

Поясніть, чому своєчасне втручання в перші роки життя є найбільш ефективним для розвитку дитини. Проаналізуйте значення стабільних, чутливих і підтримувальних взаємин між дитиною та батьками. Наведіть приклади того, як щоденна взаємодія з дорослими сприяє розвитку дитини.

Визначте поняття прихильності як емоційного зв'язку між дитиною та значущим дорослим.

Проаналізуйте можливі наслідки порушення прихильності:

- труднощі у встановленні міжособистісних відносин;
- підвищена тривожність та емоційна нестабільність;
- проблеми саморегуляції поведінки;
- зниження пізнавальної активності;
- труднощі соціальної адаптації;
- ризик виникнення поведінкових та емоційних порушень.

Зверніть увагу на роль раннього втручання у зміцненні дитячо-батьківських відносин. Розкрийте роль спілкування між дитиною та дорослим як основного механізму розвитку мовлення і соціальної компетентності.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати схему «Нейропластичність як основа раннього втручання».
2. Скласти таблицю «Безпечна та небезпечна прихильність: характеристика та можливі наслідки».

3. Проаналізувати практичний випадок взаємодії батьків і дитини та визначити ознаки сформованої прихильності.
4. Розробити рекомендації для батьків щодо підтримки емоційного контакту з дитиною раннього віку.

Рекомендована література:

Основна [2], [7], [9].

Допоміжна [1], [3].

Практичне заняття № 7-8. (4 години)

Вирішення практичних завдань: Розроблення, виконання та оцінювання реалізації сімейного плану раннього втручання.

Питання для обговорення:

1. Яка структура сімейного плану раннього втручання?
2. Як визначаються пріоритетні цілі втручання? Які вимоги ставляться до формулювання цілей?
3. Які критерії дозволяють оцінити ефективність сімейного плану?
4. Які основні структурні компоненти сімейного плану? Хто бере участь у його розробленні?
5. Чому важливим є регулярний перегляд плану?

Методичні вказівки. Під час вивчення теми необхідно усвідомити, що сімейний план раннього втручання є основним документом, який визначає цілі, зміст, форми та очікувані результати підтримки дитини і сім'ї. План розробляється на основі оцінки потреб дитини та сім'ї і реалізується за активної участі батьків та міждисциплінарної команди.

Особливу увагу слід приділити принципам сімейно-центрованого підходу, відповідно до яких сім'я бере безпосередню участь у визначенні пріоритетів, формулюванні цілей та оцінюванні результатів втручання. Важливо зрозуміти, що ефективність сімейного плану визначається не лише розвитком дитини, а й підвищенням спроможності сім'ї підтримувати її розвиток у повсякденному житті. Під час опрацювання теми проаналізуйте етапи створення плану, механізми його реалізації та способи моніторингу досягнутих результатів.

Зверніть увагу на основні складові сімейного плану:

- загальні відомості про дитину та сім'ю;
- результати оцінювання розвитку дитини та потреб родини;
- сильні сторони та ресурси сім'ї;
- пріоритетні потреби дитини та батьків;
- довгострокові та короткострокові цілі;

- заходи та стратегії підтримки;
- відповідальні особи за реалізацію плану;
- терміни виконання запланованих заходів;
- критерії оцінювання результатів;
- порядок перегляду та корекції плану.

Проаналізуйте значення кожного структурного елемента для організації ефективного процесу раннього втручання. Розгляньте процес визначення цілей як спільну діяльність сім'ї та фахівців. Поясніть важливість формулювання конкретних, вимірюваних та практично значущих цілей.

Проаналізуйте показники, що свідчать про результативність реалізації плану:

- досягнення визначених цілей розвитку дитини;
- підвищення рівня участі дитини у щоденних активностях;
- розвиток комунікативних, соціальних та побутових навичок;
- зростання самостійності дитини;
- підвищення компетентності батьків у підтримці розвитку;
- задоволеність сім'ї отриманою допомогою;
- ефективність співпраці між сім'єю та командою фахівців;
- можливість перенесення набутих навичок у різні життєві ситуації.

Розгляньте роль спостереження, повторного оцінювання, аналізу результатів та регулярного перегляду сімейного плану.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробити зразок сімейного плану раннього втручання для умовної сім'ї.
2. Сформулювати короткострокові та довгострокові цілі для дитини з особливими освітніми потребами.
3. Проаналізувати практичний випадок та визначити пріоритетні напрями підтримки сім'ї.
4. Розробити систему критеріїв для оцінювання ефективності реалізації сімейного плану.

Рекомендована література:

Основна [4], [7], [8].

Допоміжна [5], [6].

Практичне заняття № 9. (2 години)

Семінар-практикум: Міжнародний досвід впровадження системи раннього втручання.

Питання для обговорення:

1. Які моделі раннього втручання успішно функціонують у країнах ЄС?

2. Які принципи міжнародного досвіду можуть бути впроваджені в Україні?
3. Які фактори забезпечують сталість системи раннього втручання?
4. Які моделі командної роботи використовуються в міжнародній практиці?
5. Які елементи міжнародного досвіду доцільно впроваджувати в Україні?
6. Яка роль держави у розвитку послуг раннього втручання?

Методичні вказівки. Під час вивчення теми необхідно звернути увагу на те, що система раннього втручання у більшості європейських країн розглядається як складова державної політики у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. Вона базується на принципах міжвідомчої взаємодії, сімейно-центрованого підходу, доступності послуг та раннього виявлення порушень розвитку.

Опрацьовуючи тему, проаналізуйте особливості організації послуг раннього втручання в різних країнах, звертаючи увагу на механізми фінансування, координацію діяльності служб, підготовку фахівців та участь сім'ї в процесі підтримки дитини.

Особливу увагу приділіть визначенню тих елементів міжнародного досвіду, які можуть бути адаптовані до української системи раннього втручання з урахуванням національних особливостей і потреб.

Проаналізуйте досвід країн Європейського Союзу щодо організації системи раннього втручання. Наведіть приклади організації раннього втручання в країнах Європи та визначте їхні спільні риси. Розгляньте можливості адаптації міжнародних практик до української системи підтримки дітей раннього віку. Визначте можливі переваги та труднощі впровадження цих підходів в українських умовах. Зверніть увагу на чинники, які сприяють тривалому та ефективному функціонуванню системи раннього втручання:

- наявність законодавчої та нормативної бази;
- державна підтримка та стабільне фінансування;
- міжсекторальна координація;
- система підготовки та підвищення кваліфікації фахівців;
- моніторинг якості послуг;
- науково-методичний супровід;
- участь громадських організацій і батьківських спільнот;
- інформаційна підтримка населення.

Проаналізуйте значення кожного з цих факторів для розвитку системи раннього втручання.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати огляд системи раннього втручання однієї з країн Європейського Союзу.

2. Скласти порівняльну таблицю «Система раннього втручання в країнах ЄС та в Україні».
3. Визначити міжнародні практики, які можуть бути ефективно впроваджені в українських умовах.
4. Підготувати презентацію на тему «Європейський досвід розвитку системи раннього втручання».

Рекомендована література:

Основна [1], [6], [8].

Допоміжна [5], [6].

Змістовий модуль 2. ТЕХНОЛОГІЇ НАДАННЯ ПОСЛУГИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ

Теоретичний блок (теми лекцій)

Тема 5. Нормативи психічного та фізичного здоров'я немовлят і дітей раннього віку. Скринінги розвитку дитини

Моніторинг психічного та фізичного розвитку дитини здійснюється шляхом регулярного скринінгу моторного, мовленнєвого, когнітивного, емоційного та соціального розвитку. Скринінгові процедури дають змогу своєчасно виявити затримки розвитку та визначити потребу в послугі раннього втручання.

Тема 6. Етапи надання послуги раннього втручання.

Послуга раннього втручання реалізується поетапно: первинне звернення, оцінка потреб дитини та сім'ї, розроблення індивідуального сімейного плану, реалізація заходів підтримки, моніторинг результатів і завершення або перенаправлення послуги. Кожний етап спрямований на забезпечення безперервності та наступності допомоги.

Тема 7. Алгоритм дій команди раннього втручання в сімейно-центрованій моделі.

Алгоритм діяльності команди раннього втручання передбачає партнерську взаємодію фахівців і батьків на всіх етапах супроводу дитини. Команда спільно визначає пріоритетні потреби сім'ї, формує цілі втручання, реалізує індивідуальний сімейний план та здійснює оцінювання його результативності.

Тема 8. Особливості логопедичної допомоги в системі раннього втручання.

Логопедична допомога в системі раннього втручання спрямована на раннє виявлення ризиків мовленнєвого розвитку, стимуляцію передмовленнєвих і мовленнєвих навичок та підтримку комунікації дитини в природному середовищі.

Робота логопеда здійснюється у тісній співпраці з батьками та іншими членами міждисциплінарної команди.

Тема 9. Перехід з послуги раннього втручання до здобуття освіти або в інші установи.

Перехід дитини з системи раннього втручання до закладу дошкільної освіти або інших установ має бути планованим, поетапним і міжвідомчо узгодженим. Основною метою є забезпечення наступності підтримки, адаптації дитини до нових умов та збереження досягнутих результатів розвитку.

Практичне заняття № 10. (2 години)

Вирішення практичних завдань: Етапи та скринінги розвитку дитини.

Питання для обговорення:

1. Для чого проводиться скринінг розвитку?
2. Які сучасні скринінгові інструменти використовуються у світі та в Україні?
3. Якою має бути подальша маршрутизація дитини після виявлення ризиків?
4. Які основні етапи психомоторного розвитку дитини від народження до 3 років?

Методичні вказівки. Під час опрацювання теми слід враховувати, що ранній скринінг розвитку є важливою складовою системи раннього втручання, оскільки дозволяє своєчасно виявити дітей, які потребують додаткового обстеження або підтримки. Важливо розуміти, що скринінг не встановлює діагноз, а визначає необхідність поглибленої оцінки розвитку дитини.

Особливу увагу слід приділити ролі фахівців та батьків у процесі оцінювання розвитку, а також важливості використання стандартизованих інструментів, що забезпечують об'єктивність результатів.

Також необхідно засвоїти вікові закономірності психомоторного розвитку дитини від народження до трьох років, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивне формування основних функцій: моторики, мовлення, емоційної сфери та соціальної взаємодії.

Розглянути скринінг як інструмент раннього виявлення ризиків розвитку. Звернути увагу на його функції:

- виявлення можливих затримок розвитку;
- визначення потреби у поглибленій діагностиці;
- профілактика вторинних порушень;
- своєчасне направлення дитини до фахівців.

Ознайомитися з основними групами інструментів:

- вікові скринінгові опитувальники розвитку;

- стандартизовані шкали оцінювання розвитку;
- анкети для батьків;
- клінічне спостереження фахівців;
- комплексні інструменти оцінки розвитку дитини.

Звернути увагу, що в різних країнах використовуються адаптовані системи скринінгу відповідно до стандартів охорони здоров'я та освіти.

Розглянути алгоритм дій:

- направлення на комплексну діагностику розвитку;
- консультування сім'ї;
- залучення міждисциплінарної команди;
- визначення індивідуальних потреб дитини;
- розробка програми раннього втручання (за потреби);
- регулярний моніторинг розвитку.

Охарактеризувати основні вікові періоди:

- 0–1 місяць: безумовні рефлекси, базова сенсорна реакція;
- 1–12 місяців: розвиток моторики (сидіння, повзання, перші кроки), емоційний контакт, перші звуки та слова;
- 1–3 роки: розвиток ходьби та координації, активне мовлення, формування самостійності, розвиток соціальних навичок.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підібрати та коротко описати 2–3 сучасні скринінгові інструменти розвитку дитини.
2. Розробити алгоритм дій фахівця після виявлення ризиків розвитку дитини.
3. Проаналізувати практичну ситуацію (кейс) дитини групи ризику та визначити можливі подальші кроки.
4. Підготувати пам'ятку для батьків щодо важливості проходження скринінгу розвитку.

Рекомендована література:

Основна [3], [5].

Допоміжна [4].

Практичне заняття № 11. (2 години)

Вирішення практичних завдань: Етапи надання послуги раннього втручання.

Питання для обговорення:

1. Які етапи включає процес надання послуги раннього втручання?
2. Які завдання вирішуються на кожному етапі?
3. Як забезпечується безперервність супроводу сім'ї?

4. Яку роль відіграє первинна оцінка потреб сім'ї?

5. Як здійснюється моніторинг результативності втручання?

Методичні вказівки. Під час опрацювання теми необхідно усвідомити, що послуга раннього втручання є безперервним, сімейно-центрованим процесом, який спрямований не лише на дитину, а й на підтримку всієї сім'ї. Важливо розглядати її як систему взаємопов'язаних етапів, кожен з яких має чітко визначені завдання та результати.

Особливу увагу слід приділити тому, що ефективність раннього втручання залежить від своєчасності виявлення потреб сім'ї, якості первинної оцінки та координації дій між членами мультидисциплінарної команди.

Також необхідно враховувати принципи безперервності супроводу, індивідуалізації допомоги та регулярного перегляду цілей втручання відповідно до динаміки розвитку дитини.

Розглянути основні етапи як послідовну систему дій:

- виявлення дитини та сім'ї, що потребують допомоги;
- первинна оцінка потреб;
- комплексне оцінювання розвитку дитини;
- розробка індивідуального сімейного плану;
- реалізація втручання;
- моніторинг і оцінка результатів;
- завершення або перехід на інші послуги підтримки.

Звернути увагу на функціональне навантаження етапів: визначення запиту сім'ї; виявлення сильних сторін і потреб дитини; формування цілей втручання; впровадження корекційно-розвиткових заходів; підтримка батьків у щоденній взаємодії з дитиною; аналіз динаміки розвитку тощо.

Необхідно розглянути механізми: координація роботи між фахівцями; регулярні командні зустрічі; постійний контакт із сім'єю; оновлення індивідуального плану; доступність послуг у природному середовищі дитини; міжвідомча взаємодія (освіта, охорона здоров'я, соціальні служби).

Підкреслити, що первинна оцінка є стартовим етапом, який дозволяє: визначити запит і очікування сім'ї; встановити рівень функціонування дитини; виявити ресурси сім'ї; сформувані первинне бачення подальшої підтримки; визначити необхідність залучення інших фахівців.

Розглянути систему оцінювання:

- регулярний перегляд індивідуального плану;
- спостереження за динамікою розвитку дитини;
- аналіз досягнення поставлених цілей;
- зворотний зв'язок із сім'єю;

- корекція втручальних стратегій;
- документування результатів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Побудувати схему «Етапи надання послуги раннього втручання».
2. Скласти перелік завдань для кожного етапу втручання.
3. Розробити приклад первинного запиту сім'ї та визначити можливі потреби.

Рекомендована література:

Основна [2], [4], [8], [9].

Допоміжна [5], [6].

Практичне заняття № 12. (2 години)

Вирішення практичних завдань: Психічне та фізичне здоров'я дітей раннього віку

Питання для обговорення:

1. Які показники свідчать про гармонійний розвиток дитини раннього віку?
2. Як психічне здоров'я пов'язане з фізичним розвитком?
3. Які фактори ризику можуть негативно впливати на розвиток дитини?
4. Яку роль відіграє сім'я у збереженні здоров'я дитини?
5. Які наслідки хронічного стресу для розвитку дитини?
6. Які профілактичні заходи є найбільш ефективними?

Методичні вказівки. Під час опрацювання теми необхідно розуміти, що психічне та фізичне здоров'я дитини раннього віку є взаємопов'язаними компонентами єдиного процесу розвитку. Будь-які порушення у фізичній сфері можуть впливати на емоційний стан, поведінку та когнітивний розвиток дитини, і навпаки.

Важливо враховувати, що ранній вік є критичним періодом формування основних функцій організму, нервової системи, емоційної регуляції та соціальної взаємодії. Саме в цей період вплив середовища, сімейних умов та якості догляду має вирішальне значення.

Особливу увагу слід приділити ролі сім'ї як головного середовища розвитку дитини, а також впливу психоемоційного клімату на формування базового почуття безпеки.

Слід розглянути комплекс критеріїв: відповідність віковим нормам фізичного розвитку; своєчасне формування моторних навичок; розвиток мовлення та комунікації; емоційна стабільність; активність у взаємодії з дорослими та однолітками; інтерес до навколишнього середовища.

Необхідно підкреслити взаємозалежність: фізичний стан впливає на активність і пізнавальний розвиток; психоемоційний стан визначає мотивацію до рухової активності; порушення сну, харчування або соматичні захворювання можуть впливати на поведінку та розвиток; стресові стани можуть гальмувати фізичний розвиток.

Розглянути основні групи ризиків:

- медико-біологічні (перинатальні ускладнення, захворювання);
- соціально-психологічні (дисфункційна сім'я, насильство);
- екологічні (несприятливі умови проживання);
- педагогічні (дефіцит стимуляції розвитку);
- емоційна депривація.

Звернути увагу на ключові функції сім'ї: забезпечення базової безпеки та догляду; формування емоційної прив'язаності; створення умов для розвитку; підтримка здорового режиму дня; раннє виявлення проблем розвитку; взаємодія з фахівцями.

Необхідно розглянути вплив стресу: порушення емоційної регуляції; затримка мовленнєвого та когнітивного розвитку; проблеми поведінки; зниження імунітету; труднощі у формуванні прихильності; підвищена тривожність.

Підкреслити важливість профілактики: створення стабільного емоційного середовища; підтримка режиму сну та харчування; ранній розвиток через гру; регулярні медичні огляди; психолого-педагогічна підтримка сім'ї; своєчасний скринінг розвитку.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти схему «Фактори впливу на психічне та фізичне здоров'я дитини раннього віку».
2. Проаналізувати кейс дитини з факторами ризику та визначити можливі наслідки розвитку.
3. Скласти перелік профілактичних заходів для сім'ї з дитиною раннього віку.
4. Написати коротке есе: «Роль сім'ї у збереженні психічного та фізичного здоров'я дитини».

Рекомендована література:

Основна [2], [3], [5]

Допоміжна [4], [5].

Практичне заняття № 13. (2 години)

Вирішення практичних завдань: Діти групи ризику. Патологічні стани немовлят і дітей раннього віку

Питання для обговорення:

1. Які категорії дітей належать до групи ризику?
2. Які біологічні та соціальні фактори ризику найбільше впливають на розвиток?
3. Які патологічні стани найчастіше потребують раннього втручання?
4. Чому важливо не чекати остаточного діагнозу для початку допомоги?
5. Які особливості роботи з сім'ями дітей групи ризику?
6. Які ресурси громади можуть бути залучені для підтримки таких сімей?

Методичні вказівки. Під час підготовки до заняття слід враховувати, що діти групи ризику – це не лише діти з уже встановленими порушеннями розвитку, а й ті, у кого існує висока ймовірність їх виникнення внаслідок впливу несприятливих біологічних, соціальних або психологічних факторів. Важливо усвідомити, що раннє втручання спрямоване не на очікування остаточного медичного діагнозу, а на якомога швидше виявлення потреб дитини та сім'ї і надання відповідної підтримки. Особливу увагу необхідно приділити комплексному підходу, який передбачає взаємодію медичних, освітніх і соціальних служб, а також активну участь сім'ї у процесі допомоги дитині.

Розглянути основні категорії:

- діти з перинатальною патологією;
- недоношені діти та діти з низькою масою тіла;
- діти з вродженими вадами розвитку;
- діти, які перенесли тяжкі інфекційні або соматичні захворювання;
- діти з ознаками затримки розвитку;
- діти з несприятливих соціальних умов.

Необхідно виділити: біологічні: ускладнення вагітності та пологів, гіпоксія, генетичні порушення; соціальні: бідність, емоційна депривація, насильство в сім'ї; психосоціальні: недостатня стимуляція розвитку, порушення прихильності.

Слід звернути увагу на: затримку психомоторного розвитку; розлади мовлення; порушення зору та слуху; неврологічні порушення (ДЦП); розлади аутистичного спектра; наслідки перинатальних уражень ЦНС.

Підкреслити: критичність ранніх періодів розвитку; можливість попередження вторинних порушень; ефективність раннього втручання навіть при ризику, а не діагнозі; зниження навантаження на сім'ю; підвищення шансів на позитивну динаміку розвитку.

Розглянути: емоційну підтримку батьків; інформування про стан дитини; навчання способам взаємодії з дитиною; формування партнерських відносин; залучення сім'ї до планування втручання.

Необхідно визначити: центри раннього втручання; медичні заклади та реабілітаційні центри; соціальні служби; інклюзивно-ресурсні центри; громадські та благодійні організації; програми підтримки сімей з дітьми з ООП.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти таблицю «Категорії дітей групи ризику та можливі наслідки розвитку».
2. Описати основні біологічні та соціальні фактори ризику у розвитку дитини.
3. Підготувати перелік патологічних станів раннього віку, що потребують втручання фахівців.

Рекомендована література:

Основна [4], [6], [9]

Допоміжна [1], [4], [6],

Практичне заняття №14. (2 години)

Семінар-практикум: Природне середовище та ігрова діяльність дітей раннього віку

Питання для обговорення:

1. Чому гра є провідною діяльністю дитини раннього віку?
2. Які функції гри у розвитку мовлення та комунікації?
3. Як організувати розвивальне природне середовище для дитини?
4. Які ігрові стратегії використовують фахівці раннього втручання?
5. Як адаптувати ігрову діяльність для дітей з різними порушеннями розвитку?

Методичні вказівки. Під час підготовки до заняття необхідно усвідомити, що гра є провідною діяльністю дитини раннього віку та основним засобом пізнання навколишнього світу. Саме через гру дитина набуває нових знань і навичок, розвиває мовлення, мислення, уяву, емоційну сферу та соціальні компетентності.

Особливу увагу слід приділити поняттю природного середовища, яке включає повсякденні умови життя дитини: сім'ю, житло, дитячий майданчик, заклади освіти, місця прогулянок та інші простори, де відбувається її щоденна активність. У ранньому втручанні природне середовище розглядається як оптимальне місце для розвитку та формування нових навичок. Необхідно також ознайомитися з ігровими методами та стратегіями, які використовуються фахівцями для стимуляції розвитку дітей, а також з принципами адаптації гри відповідно до індивідуальних потреб та можливостей дитини.

Слід розглянути гру як природний механізм розвитку дитини. Необхідно звернути увагу на те, що під час гри дитина: досліджує навколишній світ; набуває

нових знань та вмінь; розвиває моторні навички; вчиться взаємодіяти з іншими людьми; формує емоційну саморегуляцію та самостійність. Визначити: спільну гру дорослого і дитини; моделювання бажаної поведінки; ігрове наслідування; розширення ігрових дій дитини; використання повсякденних ситуацій як можливостей для навчання; створення мотиваційних ігрових ситуацій.

Необхідно звернути увагу на такі принципи: безпечність середовища; доступність предметів для самостійної діяльності; різноманітність сенсорних вражень; можливість активного дослідження; залучення дитини до повсякденних сімейних справ; підтримка ініціативності та самостійності дитини. Проаналізувати такі моменти як: добір іграшок відповідно до можливостей дитини; спрощення або ускладнення завдань; використання візуальної підтримки; адаптацію середовища; збільшення часу на виконання дій; врахування сенсорних, рухових та комунікативних особливостей дитини.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробити перелік ігор для розвитку мовлення дітей віком від 1 до 3 років.
2. Проаналізувати природне середовище дитини та визначити його розвивальний потенціал.

Рекомендована література:

Основна [2], [5], [8], [9].

Допоміжна [1], [4], [6].

Практичне заняття № 15 (2 години)

Семінар-практикум: Технології сенсорної інтеграції в розвитку дітей раннього віку

Питання для обговорення:

1. Що таке сенсорна інтеграція та яке її значення для розвитку дитини раннього віку?
2. Які ознаки можуть свідчити про порушення сенсорної інтеграції у дітей?
3. Які види сенсорних систем беруть участь у формуванні поведінки та навчання дитини?
4. Які технології та методи сенсорної інтеграції застосовуються в ранньому втручанні?
5. Як батьки можуть використовувати елементи сенсорної інтеграції у повсякденному житті дитини?

Методичні вказівки. Під час вивчення теми необхідно засвоїти, що сенсорна інтеграція є процесом отримання, обробки та організації інформації, яка надходить до мозку через органи чуття. Від ефективності цього процесу залежить здатність

дитини взаємодіяти з навколишнім середовищем, навчатися новим навичкам, регулювати власну поведінку та брати участь у повсякденній діяльності.

Особливу увагу слід приділити розумінню того, що труднощі сенсорної обробки можуть проявлятися у вигляді підвищеної або зниженої чутливості до звуків, дотиків, руху, світла, запахів та інших подразників. Такі особливості можуть впливати на розвиток мовлення, моторики, комунікації та соціальної взаємодії. Необхідно ознайомитися з основними сенсорними системами людини: тактильною; вестибулярною; пропріоцептивною; зоровою; слуховою; смаковою; нюховою.

Під час аналізу технологій сенсорної інтеграції важливо звернути увагу на принцип індивідуального підбору вправ та активностей відповідно до потреб дитини. Розглянути сенсорну інтеграцію як основу формування: рухових навичок; емоційної саморегуляції; пізнавальної діяльності; комунікативних умінь; соціальної взаємодії. Проаналізувати можливі прояви: надмірна чутливість до звуків, світла або дотику; уникнення певних видів діяльності; труднощі концентрації уваги; порушення координації рухів; проблеми з адаптацією до нових умов.

Необхідно розглянути можливості: організації сенсорних ігор удома; включення сенсорного досвіду у щоденні рутини; використання природних матеріалів; створення безпечного розвивального середовища; підтримки активного дослідження навколишнього світу.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати таблицю «Ознаки порушень сенсорної інтеграції та можливі шляхи підтримки».
2. Розробити комплекс із 5–7 сенсорних ігор для дітей раннього віку.

Рекомендована література:

- Основна** [4], [8], [9].
Допоміжна [2], [4], [6].

Практичне заняття № 16. (2 години)

Вирішення практичних завдань: Практичні аспекти надання логопедичної допомоги дітям раннього віку.

Питання для обговорення:

1. Які ранні ознаки порушення мовленнєвого розвитку можуть бути виявлені до трьох років?
2. Яка роль логопеда у системі раннього втручання?
3. Як стимулювати передмовленнєвий розвиток дитини?

4. Які сучасні методи та технології використовуються в ранній логопедичній допомозі?

Методичні вказівки. Під час підготовки до заняття необхідно усвідомити, що ранній вік є найбільш сприятливим періодом для формування мовлення та комунікативних навичок. Саме в цей час активно розвиваються слухове сприймання, наслідування, розуміння мовлення, мовленнєва активність та соціальна взаємодія.

Особливу увагу слід приділити значенню раннього виявлення мовленнєвих труднощів. Важливо пам'ятати, що затримка мовленнєвого розвитку може бути одним із перших проявів різних порушень розвитку, тому своєчасне залучення логопеда до роботи з дитиною та сім'єю має важливе профілактичне значення.

Необхідно ознайомитися з принципами сімейно-центрованого підходу в логопедичній допомозі, коли основна увага приділяється навчанню батьків ефективним способам стимуляції мовлення у повсякденних життєвих ситуаціях.

Під час підготовки необхідно проаналізувати вікові показники мовленнєвого розвитку та звернути увагу на такі ознаки ризику:

- відсутність гуління або лепету;
- недостатня реакція на звернене мовлення;
- труднощі встановлення зорового контакту;
- відсутність жестів комунікації;
- обмежений словниковий запас;
- відсутність фразового мовлення у віці, коли воно має формуватися;
- труднощі розуміння простих інструкцій.

Логопед як член мультидисциплінарної команди, який: проводить оцінювання мовленнєвого та комунікативного розвитку; виявляє фактори ризику мовленнєвих порушень; консультує батьків щодо розвитку мовлення; бере участь у розробленні індивідуального плану втручання; навчає сім'ю способам стимуляції комунікації дитини; здійснює моніторинг результатів логопедичної допомоги.

Необхідно звернути увагу на формування базових комунікативних навичок: розвиток спільної уваги; підтримка емоційного контакту; стимулювання гуління та лепету; використання жестів і міміки; коментування дій дитини; читання книжок та спів пісень; залучення до ігрової взаємодії. Особливе значення має щоденне спілкування дорослого з дитиною в природних життєвих ситуаціях.

Завдання для самостійної роботи:

1. Визначити ранні ознаки ризику мовленнєвих порушень у дітей різного віку (до 1 року, від 1 до 2 років, від 2 до 3 років).
2. Розробити пам'ятку для батьків «Як стимулювати мовленнєвий розвиток дитини раннього віку».

3. Підготувати добірку з 10 ігор для розвитку передумовленнєвих навичок.
4. Проаналізувати практичний випадок дитини із затримкою мовленнєвого розвитку та визначити можливі напрями логопедичної допомоги.

Рекомендована література:

Основна [4], [8], [9].

Допоміжна [2], [4], [6].

Практичне заняття № 17. (2 години)

Семінар-практикум: Перехід дитини з послуги раннього втручання до ЗДО.

Питання для обговорення:

1. Якою є роль команди раннього втручання у підготовці переходу?
2. Які умови сприяють успішній адаптації дитини до ЗДО?
3. Які труднощі можуть виникати під час переходу до закладу дошкільної освіти?
4. Які заходи допомагають забезпечити наступність підтримки дитини після завершення послуги раннього втручання?
5. Якою має бути взаємодія між сім'єю, командою раннього втручання та педагогами ЗДО?

Методичні вказівки. Під час вивчення теми необхідно усвідомити, що перехід до закладу дошкільної освіти є важливим етапом у житті дитини та її сім'ї. Для дітей з особливими освітніми потребами або труднощами розвитку цей процес може супроводжуватися додатковими викликами, пов'язаними з адаптацією до нового середовища, вимог та соціальних взаємодій.

Особливу увагу слід приділити принципу наступності між послугою раннього втручання та дошкільною освітою. Ефективний перехід передбачає завчасне планування, координацію дій усіх учасників процесу та врахування індивідуальних потреб дитини.

Необхідно розуміти, що підготовка до переходу починається задовго до вступу дитини до ЗДО і включає оцінювання готовності дитини, консультування батьків, підготовку педагогів та ознайомлення дитини з новим середовищем.

Необхідно розглянути перехід як процес поступової адаптації дитини та сім'ї до нових умов. Важливо визначити значення цього етапу для забезпечення безперервності розвитку, підтримки досягнутих результатів та попередження стресових ситуацій. Слід звернути увагу на такі функції команди: оцінювання готовності дитини до відвідування ЗДО; визначення потреб у підтримці; підготовка рекомендацій для педагогів; консультування батьків; організація взаємодії між сім'єю та закладом освіти; участь у плануванні адаптаційного періоду.

Слід підкреслити важливість партнерської взаємодії, що включає: обмін інформацією про потреби дитини; спільне визначення цілей підтримки; узгодження стратегій роботи; регулярний зворотний зв'язок; підтримку сім'ї під час адаптаційного періоду.

Розглянути та визначити можливі проблеми: тривожність дитини та батьків; труднощі соціальної адаптації; зміна звичного режиму дня; комунікативні труднощі; сенсорні або поведінкові особливості; недостатня поінформованість педагогів про потреби дитини.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробити пам'ятку для батьків «Як підготувати дитину до відвідування закладу дошкільної освіти».
2. Проаналізувати практичний кейс дитини, яка переходить до ЗДО, та визначити можливі труднощі адаптації.
3. Підготувати перелік рекомендацій для педагогів щодо роботи з дитиною після завершення послуги раннього втручання.

Рекомендована література:

Основна [2], [3], [5], [7]

Допоміжна [1], [6].

Практичне заняття № 18. (2 години)

Вирішення практичних завдань: Методичне забезпечення та взаємодія фахівців раннього втручання.

Питання для обговорення:

1. У чому переваги трансдисциплінарного підходу?
2. Які функції виконує кожен член команди раннього втручання?
3. Як забезпечити ефективну комунікацію між фахівцями та сім'єю?
4. Які професійні компетентності є ключовими для сучасного фахівця раннього втручання?

Методичні вказівки. Під час вивчення теми необхідно усвідомити, що сучасна система раннього втручання базується на командній роботі фахівців різного профілю, які об'єднують свої знання та професійний досвід задля забезпечення комплексної підтримки дитини та її сім'ї.

Особливу увагу слід звернути на трансдисциплінарний підхід, який передбачає тісну співпрацю між членами команди, спільне планування допомоги та узгодження професійних дій. Такий підхід сприяє уникненню дублювання функцій, забезпечує цілісне бачення потреб дитини та підвищує ефективність втручання.

Необхідно розглянути особливості діяльності кожного фахівця команди раннього втручання: координатора випадку, психолога, логопеда, фізичного терапевта, ерготерапевта, спеціального педагога, соціального працівника та інших спеціалістів, які можуть залучатися залежно від потреб дитини та сім'ї.

Важливим аспектом є також методичне забезпечення роботи фахівців, яке включає стандартизовані інструменти оцінювання розвитку, індивідуальні сімейні плани, документацію, протоколи взаємодії, рекомендації для батьків та засоби моніторингу результативності втручання.

Під час підготовки необхідно розкрити сутність трансдисциплінарної моделі як сучасного підходу до організації послуги раннього втручання.

Слід звернути увагу на такі переваги:

- комплексне бачення потреб дитини та сім'ї;
- узгодженість дій усіх членів команди;
- ефективне використання професійних ресурсів;
- зменшення кількості окремих консультацій для сім'ї;
- забезпечення єдиної стратегії підтримки;
- підвищення якості та результативності втручання;
- формування партнерських відносин із батьками.

Важливо проаналізувати відмінності між мультидисциплінарною, міждисциплінарною та трансдисциплінарною моделями роботи.

- Координатор випадку: організовує взаємодію між членами команди; підтримує зв'язок із сім'єю; координує виконання індивідуального плану.

- Психолог: оцінює особливості психоемоційного розвитку; підтримує батьків; сприяє розвитку взаємодії між дитиною та сім'єю.

- Логопед: оцінює мовленнєвий розвиток; формує комунікативні навички; консультує батьків щодо стимуляції мовлення.

- Фізичний терапевт: працює над розвитком рухових функцій; допомагає формувати навички мобільності.

- Спеціальний педагог: забезпечує психолого-педагогічний супровід; підтримує розвиток пізнавальної діяльності.

- Соціальний працівник: інформує про доступні соціальні послуги; сприяє залученню ресурсів громади.

Звернути увагу на те, що в умовах трансдисциплінарної моделі окремі навички можуть передаватися між членами команди після відповідного навчання та супервізії. Слід охарактеризувати компетентності, необхідні для якісного надання послуги: знання закономірностей розвитку дітей раннього віку; володіння сучасними технологіями оцінювання розвитку; здатність працювати в команді; навички сімейно-центрованої практики; комунікативна компетентність; навички

консультування батьків; уміння здійснювати моніторинг та оцінювання результатів; здатність до професійної рефлексії; дотримання професійної етики; готовність до безперервного професійного розвитку.

Приділіть особливу увагу розвитку міжособистісних навичок, емпатії, толерантності та здатності працювати в умовах міжвідомчої взаємодії.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати практичний кейс та визначити роль кожного спеціаліста у вирішенні проблем дитини та сім'ї.
2. Підготувати пам'ятку для молодого фахівця «Основні принципи ефективної комунікації з батьками».
3. Підготувати презентацію «Професійні компетентності сучасного фахівця раннього втручання».

Рекомендована література:

Основна [3], [5], [8].

Допоміжна [2], [4], [6].

ТЕМИ ДЛЯ ІНДЗ

№	Теми для студентських досліджень
1	Історія становлення та розвитку системи раннього втручання у світі та в Україні
2	Теоретичні засади раннього втручання: сучасні концепції та підходи
3	Нормативно-правове забезпечення послуги раннього втручання в Україні
4	Біопсихосоціальна модель як основа сучасного раннього втручання
5	Сімейно-центрований підхід у системі раннього втручання
6	Роль батьків у процесі надання послуги раннього втручання
7	Теорія прихильності та її значення для розвитку дитини раннього віку
8	Нейропластичність мозку як наукове підґрунтя раннього втручання
9	Рутинно-базований підхід у роботі з дітьми раннього віку
10	Природне середовище як ресурс розвитку дитини в системі раннього втручання
11	Організація міждисциплінарної команди раннього втручання
12	Трансдисциплінарний підхід: переваги та особливості реалізації
13	Первинна оцінка потреб дитини та сім'ї в ранньому втручанні
14	Сімейний план раннього втручання: структура та особливості розроблення
15	Скринінг розвитку дітей раннього віку: мета, методи та інструменти

16	Сучасні методики оцінювання психомоторного розвитку дітей від народження до трьох років
17	Діти групи ризику як цільова категорія послуги раннього втручання
18	Біологічні та соціальні фактори ризику порушень розвитку дітей раннього віку
19	Психічне здоров'я дітей раннього віку: фактори збереження та підтримки
20	Роль гри у розвитку дітей раннього віку та практиці раннього втручання
21	Сенсорна інтеграція як засіб підтримки розвитку дітей раннього віку
22	Логопедична допомога дітям раннього віку в системі раннього втручання
23	Особливості раннього втручання для дітей із розладами аутистичного спектра
24	Організація підтримки дітей із порушеннями слуху в ранньому віці
25	Особливості раннього втручання для дітей із порушеннями зору
26	Роль фізичного терапевта та ерготерапевта в системі раннього втручання
27	Міжнародний досвід організації та надання послуги раннього втручання
28	Перехід дитини з послуги раннього втручання до закладу дошкільної освіти
29	Взаємодія закладів охорони здоров'я, освіти та соціального захисту в системі раннього втручання
30	Перспективи розвитку системи раннього втручання в Україні в умовах реформування соціальних та освітніх послуг

Орієнтовні вимоги до виконання ІНДЗ

- обсяг роботи — 10–15 сторінок;
- наявність вступу, основної частини, висновків;
- використання не менше 10–15 наукових джерел;
- аналіз сучасних наукових публікацій та нормативних документів;
- дотримання вимог академічної доброчесності;

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	Бали	Критерії
Практичні заняття	0-3 бали	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює думку. Використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичні завдання за умови сторонньої допомоги.

	4-6 бал	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Виконані завдання у цілому відповідають вимогам, хоча мають незначні огріхи.
	7-10 бали	Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними при виконанні практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Не припускається помилок при їхньому виконанні. Здобувач виступає експертом практичних завдань, що виконали однокурсники.
Самостійна робота	0-2 бали	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; виконує елементарні прийоми практичних завдань.
	3-5 балів	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; самостійно та за допомогою викладача може виконувати частину практичних завдань; знає послідовність виконання завдання; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, при їх виконанні потребує систематичної допомоги викладача.
	6-8 балів	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-методичними матеріалами.
	9-10 балів	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацію у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами

		інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.
Письмова робота	0-2 бали	Здобувач не менше ніж на 50% завдань надав правильну відповідь
	3-6 балів	Здобувач на 51% - 70% завдань надав правильну відповідь
	7-8 балів	Здобувач на 71% - 90% завдань надав правильну відповідь
	9-10 балів	Здобувач на 91% - 100% завдань надав правильну відповідь
ІНДЗ	0-3	Здобувач використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичні завдання за умови сторонньої допомоги.
	4-7	Здобувач використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичні завдання за умови часткової сторонньої допомоги.
	8-10	Здобувач самостійно ґрунтовно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує всі практичні завдання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни в практичних завданнях. <i>Володіє</i> технологіями впровадження інновацій в закладі освіти. При виконанні практичних завдань проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
Добре (82-89 В)	Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач, <i>але припускається несуттєвих помилок</i> . <i>Володіє</i> технологією впровадження інновацій. При виконанні практичних завдань,

	здобувач <i>самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.</i>
Добре (74-81 C)	Здобувач на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, <i>але припускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Пояснює основні положення, технології впровадження інновацій, дає правильні відповіді щодо управління впровадженням інновацій в організації при заданій зміні вихідних параметрів. Помилки у відповідях не є системними.</i>
Задовільно (64-73 D)	Здобувач <i>засвоює основні поняття</i> навчального матеріалу і <i>орієнтується</i> у напрямі вирішення практичних завдань. Здобувач <i>розуміє практичні завдання</i> щодо впровадження інновацій, має пропозиції щодо технології їх впровадження. <i>Розуміє</i> основні положення, правила, технології впровадження інновацій, виконує практичні завдання <i>за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача.</i>
Задовільно (60-63 E)	Здобувач <i>поверхнево</i> опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями <i>на мінімально допустимому рівні.</i> Знання щодо управління впровадженням інновацій <i>несистемні, фрагментарні.</i> Виконання практичних завдань, <i>формалізоване:</i> є відповідність алгоритму, але відсутнє глибоке розуміння логіки процесу організації та управління.
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач має <i>фрагментарні</i> знання, опанував менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. <i>Відсутнє цілісне усвідомлення</i> навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання щодо організації освітнього процесу у закладі освіти (за типом) виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. <i>Здобувач допускається до повторного заліку.</i>

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Для здобувачів видами контролю є: індивідуальне опитування на практичних заняттях, перевірка виконання практичних завдань, письмове опитування, залік. Методи демонстрування результатів навчання: дискусія, доповідь, презентація результатів самостійної роботи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівня підтримки у дітей раннього та дошкільного віку / Прохоренко Л.І., Шевченко В.М., Шевченко Ю.В., Орленко І.М., Соколова Г.Б., 2022. 133 с.
2. Методичні рекомендації щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя: Електронний ресурс. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0092739-21#n9>
3. Основи раннього втручання : навчальний посібник. / Глухоцька М., Кривоногова О. та ін. К. : ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2025. 80 с.
4. Рекомендовані практики в ранньому втручанні : посібник для фахівців. Харків : Факт, 2021. 356 с. Режим доступу : <https://www.eurlyaid.eu/eciguidebook-ukrainianversion>
5. Сухіна І., Риндер І., Скрипник Т. Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом: посібник. Київ-Чернівці: «Букрек», 2017. 192 с.
6. Технологія раннього втручання: принципи, алгоритм, зміст: метод. рекомендації. Харків, 2017. 36 с. Режим доступу : https://iozdp.org.ua/Downloads/Metodichki/kukuruza_2017.pdf
7. Хоменко С. Сучасний стан та перспективи розвитку послуги раннього втручання в Україні. Молодий вчений. 2020. №. 8.1 (84.1). С. 84-88. Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/8.1/19.pdf>

Допоміжна література

1. Конопляста С.Ю. Синиця А.О. Сучасний стан логопедичного супроводу дітей раннього віку з церебральним паралічем та їх батьків як запоруки успішної соціалізації. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Випуск 37. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: Зб. наукових праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019. С. 63-72.
2. Маматова З. Мороз Л. Впровадження технологій сенсорної інтеграції в корекційно-розвивальний процес з дітьми з особливими освітніми потребами. / *Наукові інновації та передові технології, серія «Педагогіка»*. № 5(45) 2025. С. 1281-1289. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-5\(45\)-1281-1289](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-5(45)-1281-1289)
3. Орленко І.М. Особливості виявлення відхилень у розвитку дітей раннього віку: сучасні діагностичні інструменти. «Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи» Випуску 9, 2025. С. 63-68.
4. Орленко І., Маматова З. Особливості використання методів сучасної діагностики інтелектуальних здібностей немовленнєвої дитини. / *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 83, том 2. 2025. С.338-344. URL : <https://www.aphn-journal.in.ua/83-2025>
5. Орленко І.М., Соколова Г.Б., Маматова З.Р. Інтеграція альтернативної та додаткової комунікації в міждисциплінарну модель раннього втручання для дітей з розладами аутистичного спектра. / *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка»)* : журнал. Київ-2026. № 1(55) 2026. С. 1555-1570. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-1\(55\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-1(55))

6. Про схвалення Концепції створення та розвитку системи послуг раннього втручання в Україні: Проект розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text>
7. Прохоренко Л., Баташева Н. Послуга раннього втручання в Україні: контентаналіз проблеми. / *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2022. №1(21). С. 104-115.
8. Соколова Г.Б., Орленко І.М. Психологічні механізми формування комунікації у дітей із синдромом Дауна в контексті системи раннього втручання. *Перспективи та інновації* № 2(60) 2026. С. 3569-3580
9. Соколова Г.Б., Орленко І.М., Маматова, З.Р. Ефективність використання альтернативної та додаткової комунікації в системі психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах раннього втручання. *Перспективи та інновації науки*. 5(63), 2026.
10. Форостян О.І, Начинова О.В., Маматова З.Р. Специфіка роботи спеціального педагога в умовах інклюзивної та спеціальної освіти: виклики та перспективи. *Інноваційна педагогіка* : науковий фаховий журнал. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Випуск 86. Том 2, рік: 2025. С. 74-78. DOI: <https://doi.org/10.32782/ip/86.2.14>
11. Шевчук В. В. Основи психологічної допомоги сім'ям, які виховують дітей з комплексними порушеннями розвитку. / *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (Серія психологічна)*. 2024. №.1. С. 84-89.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт.
URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт.
URL : <http://odnb.odessa.ua/>.